

Το Νομπέλ Λογοτεχνίας στον Γ. Σεφέρη

Η μεγαλύτερη τιμή για τα ελληνικά γράμματα διεθνώς έγινε δεκτή στη χώρα με αμχανία και επιφυλακτικότητα

53
χρόνια
πριν

Των **ΕΥΡΥΠΙΑΗ ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗ***
και **ΜΑΡΙΑΣ ΡΩΤΑ****

Στις 10 Δεκεμβρίου 1963, λίγες εβδομάδες μετά τη δολοφονία του Κένεντι, που προκάλεσε παγκόσμια αγωνία, ο Έλληνας ποιητής Γιώργος Σεφέρης αξιοποιεί την τελετή απονομής των βραβείων Νομπέλ για να απευθύνει ένα οικουμενικό μήνυμα, στο οποίο δεσπόζουν μακράς διάρκειας αξίες (η αγάπη για τον άνθρωπο, η συνείδηση της δικαιοσύνης, η αναγκαιότητα της ποίησης): «Τούτος ο σύγχρονος κόσμος όπου ζούμε, ο τυραννισμένος από το φόβο και την ανησυχία, τη χρειάζεται την ποίηση. Η ποίηση έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ανάσα – και τι θα γινόμασταν αν η πνοή μας λιγόστευε; Είναι μια πράξη εμπιστοσύνης – κι ένας Θεός ξέρει αν τα δεινά μας δεν τα χρωστάμε στη στέρηση εμπιστοσύνης. Σ' αυτό τον κόσμο, που ολόένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους.» («Δοκιμές Β'»). Η βράβευση του Σεφέρη με το Νομπέλ Λογοτεχνίας είναι βαρυσήμαντο γεγονός για την πνευματική Ελλάδα, τη διεθνώς προβεβλημένη για την αρχαιοελληνική της προσφορά, μα τότε ελάχιστη γνωστή για τη νεοελληνική λογοτεχνική της παραγωγή, τόσο ώστε να τίθεται στον βραβευμένο ποιητή το ερώτημα: «Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, το γεγονός ότι είναι τόσο ασήμαντη η συμβολή της σημερινής Ελλάδας στα πολιτισμικά θέματα;» («Δοκιμές Γ'»). Το βραβείο Νομπέλ δίνει στον Σεφέρη την ευκαιρία να μιλήσει στη Σουηδική Ακαδημία, μία μέρα μετά τη βράβευσή του, για νεοέλληνες λογοτέχνες όπως ο Σολωμός και ο Κάλβος, ο Παλαμάς και ο Καβάφης, ο Σικελιανός και ο Παπαδιαμάντης («Δοκιμές Γ'»). Του επιτρέπει να διευρύνει έτσι τους ευρωπαϊκούς ορίζοντες της νεοελληνικής λογοτεχνίας, να επηρεάσει τη διεθνή πορεία και υποδοχή της, να δημιουργήσει μια καινούργια πνευματική σχέση του διεθνούς κοινού με την ποίηση της χώρας μας, κάτι που το επιδιώκει από νωρίς, ήδη από την αναγγελία της βράβευσής του: «Διαλέγοντας έναν Έλληνα ποιητή για το βραβείο Νομπέλ, νομίζω πως η Σουηδική Ακαδημία θέλησε να εκδηλώσει την αλληλεγγύη της με τη ζωντανή πνευματική Ελλάδα» («Δοκιμές Β'»).

10 Δεκεμβρίου 1963. Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης παραλαμβάνει το δίπλωμα του Βραβείου Νομπέλ από τον βασιλιά της Σουηδίας Γουσταύο Στ' Αδόλφο κατά την τελετή απονομής στη Σουηδική Ακαδημία.

Ισχνή η «εσωτερική» απήχηση της είδησης

Η Ελλάδα, ωστόσο, υποδέχεται στις 24 Οκτωβρίου 1963 την είδηση για το πολυαναμενόμενο πρώτο ελληνικό βραβείο Νομπέλ με αρκετή καχυποψία κι επιφυλακτικότητα. Το τεκμηριώνει η βιβλιογραφία Σεφέρη του Δημήτρη Δασκαλόπουλου, σύμφωνα με την οποία, από την ημέρα που ανακινώθηκε η βράβευση μέχρι τα τέλη της επόμενης χρονιάς, δημοσιεύτηκαν στην Ελλάδα (και την Κύπρο) 29, όλα κι όλα, ελληνόγλωσσα, δημοσιογραφικά και κριτικά, κείμενα, με αφορμή το γεγονός ή την απήχυσή του. Τα άμεσα, δημοσιογραφικά άρθρα, γραμμένα στον παλιό του γωνότοπο, είναι επίσης ελάχιστα και τα περισσότερα φιλοξενούνται στις εφημερίδες «Καθημερινή», «Το Βήμα» και στο περιοδικό «Ο ταχυδρόμος». Την πιο μεγάλη ετοιμότητα για να τιμήσει τον Σεφέρη και να αναδείξει την τιμή που γίνεται στη χώρα με τη βράβευσή του τη δείχνει η εφημερίδα «Μεσημβρινή» (25 Οκτωβρίου 1963), αφιερώνοντας στο Νομπέλ ολόκληρη τη φιλολογική της σελίδα. Η πρωτοβουλία και η ευθύνη αυτού του αφιερώματος ανήκουν στον, κριτικό τότε της εφημερίδας, μετα-

25.10.1963. Με τον τίτλο «Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης ετιμήθη με το Βραβείο Νομπέλ» ανακοινώνει η «Κ» στην πρώτη σελίδα τη μεγάλη είδηση. Η εφημερίδα περιέλαβε και εκτενή επιφυλλίδα του Ανδρέα Καραντώνη.

Η φιλολογική σελίδα της εφημερίδας «Μεσημβρινή», υπό την επιμέλεια του Αλέξανδρου Κοτζιά, είναι ολόκληρη αφιερωμένη στη βράβευση του Γ. Σεφέρη με το Νομπέλ Λογοτεχνίας.

Μετά τη βράβευση, σε διάστημα 14 μηνών δημοσιεύθηκαν 29, όλα κι όλα, ελληνικά δημοσιογραφικά και κριτικά κείμενα.

πολεμικό πεζογράφο Αλέξανδρο Κοτζιά. Η τόσο ισχνή «εσωτερική» απήχηση της απονομής του Νομπέλ στον Σεφέρη μπορεί, αλλά μέχρι ενός σημείου, να αποδοθεί στο πολύ ταραγμένο ελληνικό πολιτικό και κοινωνικό κλίμα της εποχής (θυμίζουμε: στις 22 Μαΐου 1963 δέχτηκε το δολοφονικό χτύπημα ο Γρηγόρης Λαμπράκης, τον Ιούνιο παραιτήθηκε η κυβέρνηση Καραμανλή, στη συνέχεια επικράτησε έντονη πολιτική αστάθεια, παρατεινόμενη και μετά τις εκλογές στις 3 Νοεμβρίου 1963). Ενδεχομένως θα μπορούσε ευστοχότερα να αποδοθεί στον ιδεολογικοπολιτικό σπαραγμό που επικρατούσε τότε στο λογοτεχνικό πεδίο και στα «εξωκαλλιτεχνικά κριτήρια που κυριάρχησαν στο χρονικό εκείνο διάστημα», επηρεάζοντας, όπως γράφει ο Κοτζιάς, «τις αποτιμήσεις του λογοτεχνικού γίνεσθαι», καθώς κάλυπταν με «σάλαγο» και «κουρνιαχτό» πράγματα και κείμενα σημαντικά για την υπόθεση της νεοελληνικής λογοτεχνίας ως «κατασκευάσματα παρακμίων ή εξαγορασμένων πρακτικών – όλη η γνωστή δαιμονολογία επί τάπητος» («Αληθμανές χαλκειών»).

«Μα πού είναι οι Έλληνες δημοσιογράφοι;»

Την αδιαφορία της ελληνικής πολιτείας για την αποτίμηση αυτού του γίνεσθαι την αφηγείται ο κριτικός Αντρέας Καραντώνης: «Αν εξαιρέσουμε μια δυο περιορισμένες εκδηλώσεις στην Αθήνα –εντελώς ανεπισημες και ιδιωτικές– θα έλεγε κανείς πως όλοι οι άλλοι στοιχημάτισαν μεταξύ τους... να το λησμονήσουν [το Νομπέλ]. Η Κυβέρνηση, το Πανεπιστήμιο Αθηνών, η Ακαδημία, ο Παρνασσός, τα Λογοτεχνικά μας Σωματεία, οι Πνευματικές μας Ομάδες [...] σάπασαν» («Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης», 1980). Το γενικότερο αποσιώπημα την αφηγείται γλαφυρά, επίσης, ο Γ. Π. Σαββίδης: «Η άμεση απήχηση στην Ελλάδα; Μουκαμάρα και φθόνος. Την ημέρα της αναγγελίας βρισκόμουν για συμπαραστάση στο σπίτι του ποιητή [...]. Όταν ακούστηκε η επιβεβαίωση [...], πετάχτηκα στο κοντινό φιλικατζίδικο, που είχε τηλεφώνω, να δώσω την είδηση στο "Βήμα". Επιστρέφοντας, βρήκα να περιφέρεται στην οδό Αγρας ένας έρμπος Ιταλός δημοσιογράφος. Με σταμάτησε και ρώτησε: "Πού μένεις ο Σεφέρης;". Του έδειξα την πόρτα. Με κοίταξε σαν να τον δούλευα: "Μα πού είναι οι Έλληνες δημοσιογράφοι και οι φωτογράφοι;" [...] Κάπως αργότερα, άρχισαν να καταφθάνουν συγγενείς, φίλοι και ομότεχοι. Οι τελευταίοι, αδέξιοι και κίτρινοι (ανάμεσά τους

«Διαλέγοντας έναν Έλληνα ποιητή για το βραβείο Νομπέλ, νομίζω πως η Σουηδική Ακαδημία θέλησε να εκδηλώσει την αλληλεγγύη της με τη ζωντανή πνευματική Ελλάδα», δήλωσε ο Γιώργος Σεφέρης.

«Ο μεγάλος άνθρωπος είναι νικητής ολόκληρου του έθνους του».

και δύο ακαδημαϊκοί). [...] Επιστρέφοντας αεροπορικώς από την Στοκχόλμη με τον ποιητή Χριστούγεννα 1963], είχα τηλεγραφήσει στο "Βήμα" αριθμό πτήσης και ώρα αφίξεως, υποδεικνύοντας την οργάνωση κάποιας υποδοχής. Στο Ελληνικό βρήκαμε να μας περιμένουν δυο γυναίκες: η μάνα μου και η Ιωάννα Τσάτσου. Κανείς άλλος» («Το Βήμα», 17.11.1993). Υπάρχουν και άλλες σχετικές μαρτυρίες (του Νίκου Καρύδη, του

Ρόντρικ Μπίτον, κ.ά.), που ο κύρος εδώ δεν επιτρέπει την παράθεση και τον σχολιασμό τους.

Έμμεση απάντηση

Ποια ήταν η έμμεση απάντηση του Σεφέρη στην αδιάφορη ελληνική πολιτεία και τους μικρόψυχους «κίτρινους» Έλληνες ομότεχους και διανοούμενους; Την εντοπίζει, εύστοχα, ο Σαββίδης στην ίδια αφήγηση. Εξί μήνες μετά τη βράβευσή του, τον Απρίλιο 1964, όταν ανακρούσεται σε επίτιμο δίδακτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (με πρόταση του Λίνου Πολίτη), ο Σεφέρης υπενθυμίζει τις ακόλουθες φράσεις του Γάλλου ποιητή Βαυδelaire: «Τα έθνη έχουν μεγάλους ανθρώπους παρά τη θέλησή τους.

Ο μεγάλος άνθρωπος είναι λοιπόν νικητής ολόκληρου του έθνους του». Έναν χρόνο μετά (Απρίλιος 1965) ο Σεφέρης δέχεται να δημοσιευθεί από τον Σαββίδη στον «Ταχυδρόμο» η, πρωτοδημοσιευμένη στη Σουηδία, απάντηση που έδωσε στον Ινγκμαρ Μπέργκμαν, ο οποίος επιθυμούσε να μάθει από τον νομπελίστα ποιητή «Γιατί είναι ασήμαντη η σημερινή Ελλάδα». Εχοντας ποιήσει και εξακολουθώντας να ποιεί το έργο του σε μια αγωνιώδη σχέση με την ιστορική πραγματικότητα της εποχής του, ο Σεφέρης επισφραμίζει στον Σουηδό σκανοθέτη πτυχές αυτής της πραγματικότητας και κλείνει την απάντησή του ως εξής: «Συλλογίζομαι τον Αγγλό ιστορικό που παρατήρησε ότι οι ιστορικοί που έζησαν σε καιρούς ευημερίας και ειρήνης δεν είναι συνήθως επιτυχείς όταν κρίνουν περιόδους πολέμων και δυστυχίας» («Δοκιμές Γ'»). Ίσως θα ήταν αρκετές αυτές οι φράσεις για να δείξουν τη σημασία που είχε η βράβευση του Σεφέρη στην προβολή της Ελλάδας και στην αναζωπύρωση του διεθνούς ενδιαφέροντος για την πνευματική της ζωή, όχι πια μόνο την παρασμένη, μα και τη ζωντανή. Και πάντως, επιβεβαιώνουν τη νίκη του μεγάλου ανθρώπου για ολόκληρο το έθνος του.

Παρεμβάσεις με ιδιαίτερη βαρύτητα διεθνώς

Το κύρος του Νομπέλ επιτρέπει τη διεθνή προβολή της φωνής του Σεφέρη και προσδίδει στις παρεμβάσεις του ιδιαίτερη βαρύτητα. Ετσι συνέβη και με την περίπτωση δόλωσή του, στις 28 Μαρτίου 1969, στο ραδιοφωνικό του BBC εναντίον του δικτατορικού καθεστώτος, που εξανάγκασε τους πραξικοπηματίες στην Ελλάδα να οδηγηθούν σε άρση της προληπτικής λογοκρισίας. Ομοίως και με τη συνεργασία του στην αντιδικτατορική έκδοση «Δεκαοκτώ κείμενα» (1970), που προκάλεσε διεθνές ενδιαφέρον, εξοργίζοντας τους εδώ υποστηρικτές του καθεστώτος. Ενδεικτικό είναι ανυπόγραφο δημοσίευμα της εφημερίδας «Εστία» (19 Φεβρουαρίου

Ο Γιώργος Σεφέρης με τη σύζυγό του Μαρίν, την ημέρα της ανακοίνωσης της απονομής του Νομπέλ.

1971), με τίτλο «"Ηρώων" επιδίωξις»: «Το πράγμα ήρχισε προ διετίας, με την κομμοκρατική εκείνη δόλωση του αγνώστου εις τον Ελληνικό λαόν ποιητού του "Ζεστού Νερού", ο οποίος εβραβύθη υπό των ... Σουηδών με το βραβείον Νομπέλ και ο οποίος εφαντάσθη ότι θα ανέτρεπε την "Χούνταν" αναγγέλλων ότι θα σιγήσει [...] και, μετά εν μόλις έτος, η χονδρή συμυραϊκή Πυθία των Αθηνών ανέκτισε πάλιν την λαλιάν της». Μερικούς μήνες αργότερα, στις 22 Σεπτεμβρίου 1971, όταν κλιμάδες Έλληνες αποχαιρέτησαν τον Γιώργο Σεφέρη σε ένα αυθόρμητο αντιδικτατορικό συλλαλητήριο, και ο Αλέξανδρος Κοτζιάς έγραφε «Του σπάσσε το

φέρετρο και στο χέρι μου μπήκανε δυο αγκίδες, τις αισθανόμην σαν παράσημα» (σε επιστολή της 24ης Σεπτεμβρίου – αρχειο Κοτζιά), μάλλον δινόταν και μια απάντηση σε εκείνο το παλιό, πάντα επίκαιρο, εναντίον ερώτημα της επιγραφής στο «Ημερολόγιο Καταστράματος» (1940): «Κι οι ποιητές τι χρειάζονται σ' ένα μικρόψυχο καιρό;» (Χαϊντεράιν).

*Ο κ. Ευρυπιάδη Γαραντούδη είναι καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

**Η κ. Μαρία Ρώτα είναι επίκουρη καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.